

Országos Széchényi Könyvtár,
Kulcsár Péter Historiográfiai Kutatócsoport

SZERÉMI GYÖRGY ÉS KORA

K O N F E R E N C I A

2023. április 17.

ORSZÁGOS
SZÉCHÉNYI
KÖNYVTÁR

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR, BUDAVÁRI PALOTA FÉPÜLET, 1014 BUDAPEST, SZENT GYÖRGY TÉR 4-5-6.

TÁMOGATÓK

Országos Széchényi Könyvtár

A Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal *NKFIH FK 137616, A magyar romlás krónikája* című projektje

Kulcsár Péter Historiográfiai Kutatócsoport

PROGRAM

10.00–10.05 Köszöntő: Rózsa Dávid, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója

10.05–10.15 Megnyitó: Szebelédi Zsolt, a projekt vezető kutatója

I. SZEKCIÓ

Elnök: Sarbak Gábor

10.15–10.35 Fazekas Sándor: *Szerémi György és az összeesküvés-elméletek*

10.35–10.55 Veszprémy Márton: *Asztrológusok és horoszkópok II. Ulászló és II. Lajos udvarában*

10.55–11.15 Kasza Péter: *A Hunyadi-ház tragédiája, avagy egy historiográfiai fordulat Szerémi művében*

11.15–11.35 Vita

11.35–12.00 Szünet

II. SZEKCIÓ

Elnök: Tóth Gergely

12.00–12.20 Halmágyi Miklós: *Szerémi György Békés megyei anekdotáinak valóság elemei*

12.20–12.40 Szebelédi Zsolt: *Színhagyomány Szerémi György emlékiratában*

12.40–13.00 Varga Szabolcs: *Szerémi országa – az Epistola de perdicione földrajzi határai*

13.00–13.30 Vita

IDŐPONT | 2023. április 17., hétfő 10.00–14.00

HELYSZÍN | Országos Széchényi Könyvtár, V. emelet, 516-os terem

FAZEKAS SÁNDOR

Szerémi György és az összeesküvés-elméletek

Előadásomban elsősorban a Szerémi-kérdés műfaji aspektusaira koncentrálok. Amikor az irattal foglalkoztam, feltűnő volt az ellentmondás, hogy noha a munka elvileg a majdani történetírás számára készült, messze nem tekinthető történeti beszámolóknak: hemzsegnek benne az egymásnak ellentmondó, mesés, misztikus és csodás elemek. Aligha hihető, hogy Magyarország minden valamirevaló történelmi eseménye mögött a sátán munkálkodása áll, ahogy az a műben olvasható. Kasza Péter korábbi kutatásai rámutattak arra, mennyire jól rímelnek a dokumentumban szereplő elemek a korabeli röplapokra, röpiratokra, amelyek célja nem elsősorban a tények rögzítése, hanem sokkal inkább az üzleti haszonszerzés és a szenzációhajhászás volt. Szerémi iratát az előadás abból a szempontból vizsgálja, hogy mennyire illik rá az összeesküvés-regények műfaji meghatározása. A látszólag antagonisztikus felvetés valójában nem feltétlenül kortévesztő: az összeesküvés-elméletek már a középkortól elterjedtek voltak, így az azokból összeszőtt nagyobb elbeszélések is megjelentek Európaszerte. A magyar közegben is találhatunk hasonló műveket, amelyeket érdemes összevetni Szerémi alkotásával. Az írásban helyet kap még Tatay Miklósról, a II. Lajos haláláról írott, a mai tudásunkkal ellentétes beszámoló szerzőjére vonatkozó, eddig ismeretlen információ is: egy egy lapos másolat került elő, ami furcsa adalékkal szolgál a Szerémi-féle irat értékeléséhez.

*Hans Krell: II. Lajos király
(Brüsszel, Musées royaux
des Beaux-Arts)*

VESZPRÉMY MÁRTON

Asztrológusok és horoszkópok II. Ulászló és II. Lajos udvarában

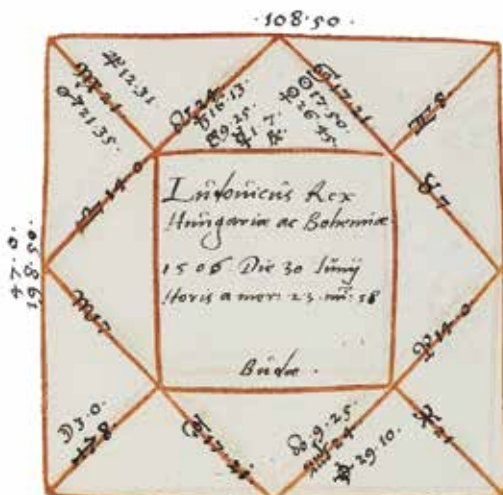
Míg az I. Mátyás király udvarában működő asztrológusokról (Johannes Regiomontanus, Marcin Bylica, Johannes Tolhopf) gazdag forrás- és ismeretanyagból tájékozódhatunk, az őt követő Jagelló uralkodók udvarát ebből a szempontból alig vizsgálta eddig a kutatás. Egyedül Szathmáry László 1940-ben megjelent, hivatkozások nélküli, hevenyészett összefoglalása foglalkozott a kérdéssel. Előadásom első felében áttekintem Szathmáry állításait azokról a személyekről, akik szóba jöttek vagy jöhetnek mint a Jagelló uralkodók udvari asztrológusai. Bár valódi alkalmazásuk az udvarnál a legtöbb esetben nem bizonyítható, Szerémi György emlékirata megőrizte annak a személynek a nevét és történetét, aki a legközelebb áll az udvarban működő asztrológus kategóriájához. Ő egyértelműen azonosítható Sárospataki Menyhért kanonokkal, és Szerémi mellett számos más forrásból is ismert (káptalani és udvari számadáskönyvek, Zsámboky János, Brodarics István, Verancsics Antal), így ebben az esetben egyértelmű, hogy nem Szerémi (vagy az általa közölt források) kitalációjáról, pusztán legendáról van szó, hanem a valós események többé-kevésbé pontos rögzítéséről.

Tudjuk, hogy Sárospataki Menyhért ismerte és használta II. Lajos király horoszkópját. Bár magát a konkrét forrást ebben az esetben nem tudjuk azonosítani, az uralkodó horoszkópja kilenc különböző változatban ismert, így előadásomat ezek áttekintésével és ismertetésével folytatom.

Végül a korszak „tanult” asztrológiájával szemben érdemes említést tennünk a „népi” irányzatokról, melyekre Szerémi műve is számos példát szolgáltat, és melyeknek a népszerűbbé válását a könyvnyomtatás is segíthette.

Bár nehéz megítélni, hogy az udvari asztrológusok véleménye mekkora súllyal esett latba a többi udvari tanácsadóhoz képest, a korabeli udvari kultúra érdekfeszítő és semmiképp nem elhanyagolandó részét képezték – nevük és jóslataik nemcsak asztrológiai kéziratokban maradtak fenn, hanem a narratív forrásokhoz is utat találtak.

II. Lajos horoszkópja
(Biblioteca Apostolica
Vaticana)

Madarász Viktor: Hunyadi László sivatása (Magyar Nemzeti Galéria)

KASZA PÉTER

A Hunyadi-ház tragédiája, avagy egy historiográfiai fordulat Szerémi művében

Erdélyi László fiatalkori tanulmánya óta elfogadott Szerémi művének az a felosztása, mely a műben tárgyalt, szűk évszázadot átfogó időszakot hat szakaszra bontja, majd annak alapján, hogy Szerémi milyen mértékben lehetett az események szemtanúja, ezeket forrásérték szerint is rangsorba rendezi. Erdélyi éles szemű megfigyelésének köszönhetően megállapíthatjuk, hogy az *Epistola de perdicione regni Hungarorum* ugyan 1456 és 1543 közti eseményeket tárgyal, a mű túlnyomó része valójában az 1526 és 1531 közti évekkel foglalkozik, és ezekre az évekre nézve adatai nem is olyan pontatlanok vagy abszurdak, mint a korábbi évtizedek kapcsán.

Az Erdélyi-féle periodizáció nagy vesztese hitelesség szempontjából egyértelműen az 1456 és 1521 közti időszakot felölelő első két szakasz, annak is főleg a Mátyás- és a korai Jagelló-kort tárgyaló fejezetei az 1510-es évekkel bezárólag. Mivel Szerémi itt még nem lehetett közvetlen szemtanú, szól a verdikt, műve csak mendemondákat rögzít tele torzított és hihetetlen adatokkal. Való igaz, hogy Szeréminek aligha lehetett bármilyen valós tudása a Hunyadi-korról és a korai Jagellók időszakáról. Épp ezért úgy is dönthetett volna, hogy nem kezdi ilyen messziről az események bemutatását, hanem Mohácsot vagy ahhoz közelebbi dátumot választ kezdő időpontként. De nem így tett, döntésén pedig érdemes elgondolkodni, mert talán koncepcionális okai vannak.

Előadásom célja, hogy megvizsgálja Szerémi elbeszélésének Hunyadi László tragédiájától Corvin János és családja haláláig (ahogy ő fogalmaz: kiirtásáig) terjedő, általában keveset elemzett részét. Egyrészt filológiai érvek alapján kísérletet teszek a szöveg egy kimaradt, illetve későbbre beillesztett részének eredeti helyére való visszaállítására, másrészt érvelni kívánok amellet, hogy Szerémi tudatosan és koncepcionálisan kezdte a Hunyadiak sorsának bemutatásával a művet, és elképzelése valószínűsíthető megbízójának, Verancsics Antalnak a szemléletét is kimutathatóan befolyásolta. Sőt, megkockáztatom, hogy bizonyos értelemben hosszú távú fordulatot jelentett a Jagellók szerepének historiográfiai megítélésében.

HALMÁGYI MIKLÓS

Szerémi György Békés megyei anekdotáinak valóságelmei

Előadásomban Szerémi György *Magyarország romlásáról* írt művének néhány Békés megyei vonatkozású elbeszélését vizsgálom. A szerző egyes anekdotái valószínűleg nem történtek meg abban a formában, ahogyan ő leírta, a meglepő elbeszélések bizonyos elemei azonban egybevágóan olyan adatokkal, melyeket oklevelekből ismerünk. A valóságelmelek vizsgálata segíthet a „monda születésének” és a szerző gondolkodásmódjának a megértésében.

A Török Birodalomból Gyula környékére vonuló Szerecsen György története egyike Szerémi furcsa anekdotáinak. Szerecsen György gyulai nővéréről, valamint Hunyadi János Gyula és Csaba környéki harcáról más források ugyan nem szólnak, a gyulai várban valóban voltak özvegy úrnői: 1451-ből oklevél tájékoztat Maróti Jánosnak és fiának, Lászlónak az özvegyéről, Orsolyáról és Barbaráról. A Maróti családdal összefüggő harcok és viszályok, Ábránfy Tamás részvétele Hunyadi 1443–1444. évi hadjáratában ugyancsak szóba hozható az anekdota elemzése során.

Corvin János gyermekeinek halála nem feltétlenül úgy történt, ahogyan Szerémi leírja. Egy 1505. január 12-én kelt – Neumann Tibor által ismertetett – oklevél igazolja azonban, hogy Corvin Jánosnak valóban két fia volt, és ez egybevág a Szerémi által írtakkal. Amit az anekdotázó kedvű szerző Corvin Erzsébet és Frangepán Beatrix temetéséről elmondott, azt érdemes összevetni a gyulai ferences kolostorról szóló régészeti adatokkal.

Szerémi műve hozzásegíthet egy gyulai vonatkozású, német nyelvű levél értelmezéséhez Marckhart gyulai puskműves 1529. január 20-án levelet írt Brandenburgi Györgyhez. (A levél vonatkozó részét Veress Endre adta ki magyar rezümével, Szabados János és Cziráki Zsuzsanna is segítettek az értelmezésében.) Mackhart szerint Szapolyai János (*Hans kunig*) Temesvár közelében tartózkodott, Ábránfy István pedig meghívta kastélyába Szapolyai János „nagy grófját” (*grauß graff*) Szent István poharára. Szerémi művének 1528-ban játszódó része lehetőséget kínál annak megértéséhez, ki lehetett Szapolyai János „nagy grófja”.

A gyulai vár kapuja

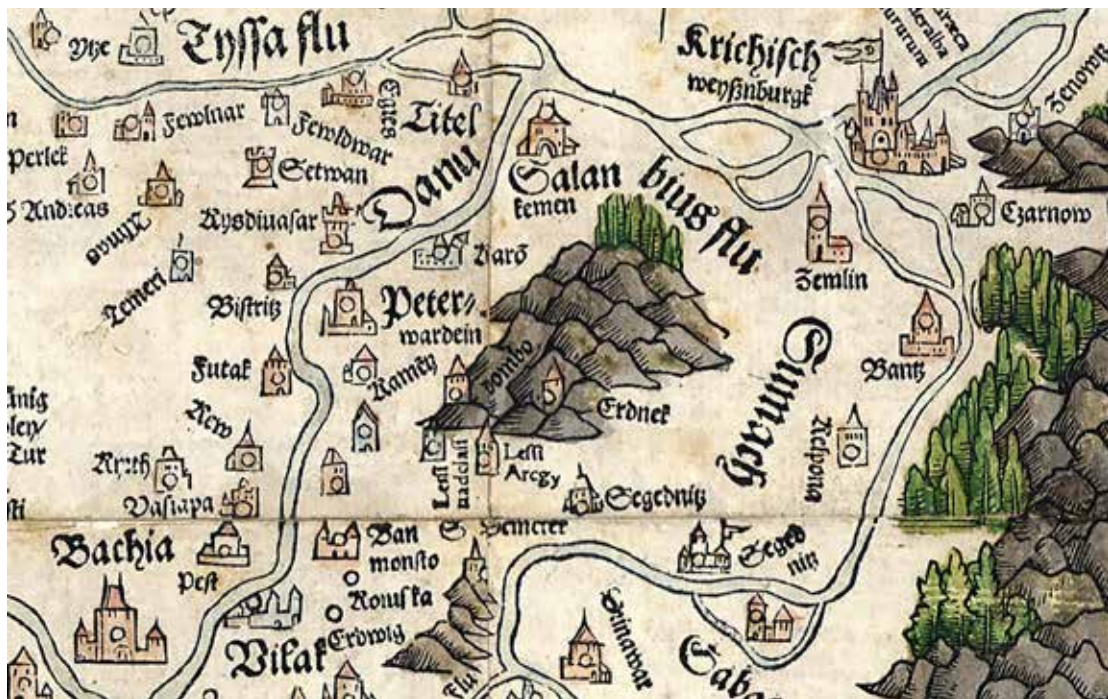

Petrus Ransanus nápolyi követ beszédet mond Mátyás és Beatrix előtt (Országos Széchényi Könyvtár)

SZEBELÉDI ZSOLT

Színhagyomány Szerémi György emlékiratában

Az eddigi kutatás egyöntetű vélekedése, hogy Szerémi György az emlékiratában a korai, általa meg nem élt eseményeket nem írott források, hanem elsősorban mendemondák, a nép ajkán élő történetek alapján örökölte meg. Ezzel az állítással én magam is egyetértek. Ennek ellenére bármilyen elmélet akkor válik tudományos értelemben bizonyítottá, ha konkrét adatokkal támasztjuk alá. Esetünkben olyan szöveghelyet kell találnunk, ahol valamilyen módon igazolhatjuk azt, hogy Szerémi egy történet elmesélésénél a néphagyományra épített. Szerencsére Mátyás korára vonatkozóan Göröcsöni Ambrus az 1560-as évek végén írt, *Historiás Enek Az Felseges Mattyas Királynac az nagyságos Hunyadi Ianos fiánac ieles viselt dolgairól, életiről, vitézsegiről, végre az ő ez Világból valo kimulasaról* című művében számos folklórelemet használt fel. Az egyik történet magja egyértelműen megegyezik Szerémi beszámolójával, ám a leírás különbségei éppen azt bizonyítják, hogy a történet papírra vetésekor mindkét szerző a szóbeli hagyományra épített.

A Szerémség ábrázolása Lázár deák térképén, 1528 (Országos Széchényi Könyvtár)

VARGA SZABOLCS

Szerémi országa – az *Epistola de perdicione* földrajzi határai

Köztudomású, hogy Szerémi György évtizedekkel az események után konfabulálta a művét, amely a magyar irodalomtörténet megalapozott véleménye szerint a korabeli magyarországi nyilvánosság közszájon forgó történeteinek kritikátlan tárházát jelenti. Jelen előadás kísérlet a szöveg belső összefüggésrendszerének egyfajta vizsgálatára. Nem az a fő kérdés, hogy igazak-e a közölt állítások, hanem hogy a térképre vetítve hol játszódnak az események. A vizsgálat egyik célja, hogy a Szerémi által a saját bevallása szerint személyesen bejárt földrajzi terület határait meghúzhassuk, és ez alapján kiderüljön, hogy saját emlékezete szerint az ország mely tájait ismerte jobban, mozgott otthonosabban, vagy esett kívül az általa ismert világon. A másik cél az általa lejegyzett történetek térképre vetítése, azaz hogy a saját tapasztalata és az általa elmesélt történetek lokalizációja között van-e bármilyen összefüggés. A szerémségi szülőföld egyébként hangsúlyosan jelen van a műben, és erősen felülreprezentált módon szerepel, így e vidékre egyéb források híján továbbra is elsődleges szövegünk ez a mű. Bármi is a kutatás végeredménye, az mindenképp megvizsgálható belőle, hogy a történeteinek a forrásai kapcsolatban állhattak-e saját helyismeretével, azaz van-e valamiféle mintázat a lejegyzett történetek belső logikájában, vagy ennek híján a szöveg valóban csupán egy személy közel egy időben lezajló múltteremtési aktusa a narratíva megalkotásával.

ERRE
ÖRÖ
KÖR

ORSZÁGOS
SZÉCHÉNYI
KÖNYVTÁR

